
Korai kapcsolat az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína között – A Zichy-testvérek Kelet-Ázsiában

A cikk *Martin Slobodník* sinológus és tibetológus nevéhez kötődik. A szerző az egyetemi tanulmányai alatt észak-ázsiai, illetve kelet-ázsiai kultúrát és nyelveket, valamint kínai kultúrát tanult. Ma a szlovákiai Comenius Egyetem észak-ázsiai tanulmányok tanszékének professzora. Kutatási területe a kínai–tibeti kapcsolatok, Kína politikája és vallása, és a csehszlovák–kínai kapcsolatok az 1950–60-as években.¹

A cikk középpontjában Zichy József és öccse, Ágost ázsiai utazása áll. A testvérpár 1875 és 1876 között több hónapot töltött el Észak-Ázsiában. A cikk újdonsága, hogy a napvilágra került Zichy József-naplót² is felhasználja. A napló azért értékes információforrás, mert a gróf csupán a saját élményeit akarta megörökíteni, vagyis őszintén, és szabadon papírra vethette a gondolatait és a tapasztalatait. A cikk különös hangsúlyt fektet Kína ábrázolására, valamint az ázsiai emberekre. Kitér a történelmi összefüggésekre, és az Osztrák–Magyar Monarchia valamint Kína közötti történelmi kapcsolatokra is.

Martin Slobodník tanulmánya 2013-ban jelent meg Wiesbadenben a Harrasowitz Verlag gondozásában a Talking Literature sorozatban. A kiadó akadémiai folyóiratokat és könyveket jelentet meg. Ebből adódóan a célközönség a szűk tudományos közeg.

A cikk szerkezete logikusan, világosan felépített. A bevezetésében gróf Zichy József (1841–1944) életéről kapunk információkat. Híres arisztokrata család tagja volt, az osztrák-magyar közigazgatásban kiemelkedő posztokat töltött be. A szerző vázlatos képet ad a Zichy-testvérek által vezetett 1875–1876-es ázsiai expedíció céljairól, körülményeiről, útítársakról és az utazásról. Zichy József a testvérével, Zichy Ágosttal (1852–1925) tízhónapos utazást tervezett Ázsiában. Egyiptomból Dél-Ázsiába mentek, utána Jáva szigetére, majd Japánba, Kínába, átkeltek a Góbi-sivatagon, majd Irkutszk felé vonattal utaztak, és végül Szibérián keresztül indultak vissza Európába.

1 A recenzió a Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány támogatásával készült.

2 *Diary of Count József Zichy from the Journey to East Asia in the Years 1875–1876.*

A XIX. századi osztrák–magyar, illetve kínai kapcsolatokat két szakaszra bontja a szerző. Az első szakasz, a nyugati hatalmak gyarmatosításának időszaka Ázsiában. Bár ebből a Monarchia kimaradt, de kereskedelmi megállapodásokkal kiváltságokat sikerült kieszközölnie Kínában. A diplomáciai kapcsolat felvétele az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína, Japán, és Sziám között az 1868–1871 közötti „Ostasiatische Expedition” nevű műveletnek volt köszönhető.

A történelmi kapcsolat második szakasza Frigyes főherceg expedíciójával vette kezdetét 1874–1876-ban. Ekkor már az osztrák–magyar kormány kezdeményezte az ázsiai utakat. Megjelent az újfajta utazó is, aki saját zsebre, vagy kalandvágyból indult el Ázsia felé. Szorosabbá váltak a kereskedelmi kapcsolatok a Monarchia és Kína, valamint Japán között, amelynek eredményeként a gazdasági kapcsolatok fejlődtek. A virágzó együttműködést alátámasztja, hogy Bécsben, a Keleti Akadémián hangsúlyt kapott a kínai nyelv oktatása.

A szerző sorba veszi az Ázsiába utazók foglalkozását, nemzetiségét, úti célját, és utazásuk eredményét. Slobodník felhívja a figyelmet azokra a motívumokra, amelyek az utazásokat szervezték. Néhányan az ősi gyökereket igyekeztek felkutatni, míg mások magáncélból utaztak, vagy tudományos indíttatásból keltek útra.

Az elsők között utazott Xantus János a Magyar Kulturális Minisztérium megbízásából. A feladata művészi munkák gyűjtése volt Észak-Ázsiában. A megvásárolt tárgyak később a Magyar Nemzeti Múzeum és Iparművészeti Múzeum gyűjteményét gyarapították.

1872–1873-ban Filip Coburg, és öccse August, valamint a cseh botanikus, Jindřich Vávra keltek útra. Ellátogattak Szingapúrba, Japánba, Kínába és Indiába. Az útjukról sem fotó sem írásbeli beszámoló nincsen.

1877-ben osztrák gőzhajóval indult el Észak-Ázsiába gróf Széchenyi Béla földrajztudós kutatócsoportjával (Lóczy Lajos földrajztudós, Gustav Kreitner térképész, Gábor Bálint nyelvész). Ellátogattak Tibetbe, Jávára, Hongkongba, és Szingapúrba. 1878 nyarán Gustav Kreitner és gróf Széchenyi Béla Japánba utaztak. Az expedíciójuk legértékesebb eredménye a Góbi-sivatag keletkezésének megfejtése, illetve a donhuangi barlangtemplomok felfedezése volt, valamint útjukról gazdag néprajzi gyűjteménnyel tértek haza.

Gróf Zichy Jenő célja a magyar nemzet eredetének megtalálása, az anyaország felderítése volt. Ezért 1895 és 1898 között három expedíciót vezetett a kaukázusi régióban. A Volga mellett utazott, majd a Bajkál-tó környékén,

és a Góbi-sivatagban, ahonnan Pekingbe indult. 1901-ben Budapesten mutatták be az összegyűjtött anyagainak a nagyközönségnek.

1896-ban Cholnoky Jenő kelt útra Lóczy Lajos javaslatára Kínába. Az expedíció sikeres volt, hiszen Cholnoky elkészítette a vízrajzát a Huang He (Sárga-folyó) és Chang Jiang (Jangce-folyó) deltáinak, felfedezett egy hatalmas lávamezőt Mandzsúriában. Ezenkívül értékes néprajzi anyagot gyűjtött.

Hopp Ferenc 1882 és 1914 között Kínában és Japánban utazott. Nem volt tudományos célja, de útvjáról ásványkincsekkel és drágakövekkel, műalkotásokkal bőségesen megrakodva tért haza.

A cikk további része gróf Zichy József és öccse Ágost 1875–1876-os ázsiai expedíciójával foglalkozik. Az utazás lehetőségét Kínába, ahogy a korszak többi kínai expedíciójának hátterét is, a nyugati hatalmak ázsiai befolyása teremtette meg. Az ópiumháborúk során legyőzött Csing–dinasztia kénytelen volt elfogadni a Nyugat feltételeit (Nanking, 1842; Tianjin 1858, Peking 1900), és eleget tenni a győztesek igényeinek.

Zichy József az ázsiai útja alatt szerzett benyomásairól, élményeiről, tapasztalatairól naplót vezetett. A gróf a naplója elején leszögezi, hogy az írását magáncélra szánja, nem a nyilvánosságnak, így írásának nem kell megfelelnie a közvélemény elvárásainak, vagy az uralkodó elit véleményének. Vagyis ebből a szempontból Zichy József naplója hiteles információforrásnak tekinthető. (Zichi naplóját nem adja közre a cikk, csak utal rá, illetve idéz belőle.)

Zichy keleti tartózkodása vacsorák sorozata európai és amerikai üzletemberek, diplomaták társaságában. Az utazó gróf éles kritikát fogalmaz meg az európai gyarmatosítókkal kapcsolatban, mikor tudomására jut, hogy Pekingben 1860-ban a nyári palotát a francia-angol hadsereg lerombolta.

Zichy Ágost munkájában két motívum vonul végig: a tisztaság és a nők. Összehasonlítja a kínaiakat és japánokat, illetve országait a higiénia szempontjából, kitér az öltözködésre, a mindennapokra. A tiszta, rendezett Japántól lenyűgözve érzik magukat a Zichy testvérek, ezzel párhuzamosan válik negatívabbá Kína megítélése. A tetőpontot Peking jelenti, ahol sár, ürülék, iszap, piszok keveredik mindenütt az utcákon.

Martin Slobodník a cikket azzal zárja, hogy az ázsiai utazók útleírásai közvetlen tapasztalatokról számolnak be, így első kézből juthatunk hozzá információkhoz, nem pedig az orientalista diskurzuson keresztül.

Összességében a szerző cikke tárgyilagos, könnyen érthető, olvasható. Hasznos, hogy a lábjegyzetben feltünteti, milyen könyveket ajánl arra a célra, ha az olvasó jobban el szeretne mélyülni a cikk témájának egy-egy kis szeletében. Valamint a cikk ízelítő abból, hogy egy történésznek milyen hasznos elsődleges forrás lehet egy útinapló felhasználása a munkájához.

Martin Slobodník: *Early Contacts Between the Austro-Hungarian Empire and China: The Zichy Brothers in East Asia* (Korai kapcsolat az Osztrák–Magyar Monarchia és Kína között. A Zichy testvérek Kelet-Ázsiában, 1875–1876) In: *Essays on Chinese and Biblical Writings and Their Interaction*, ed. by Raoul D. Findeisen and Martin Slobodník, eds.: *Talking Literature*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 103–123. o.

Gergely Aletta